

de Uitdienstbode

PERIODIEK VOOR DE LEDEN VAN DE KRING UVA-SENIOREN VAN DE UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

Mededeling van het bestuur	1
Redactioneel	1
Verslag lezing rector magnificus <i>door Margot Taal</i>	2
Een prettig gesprek <i>door Henriëtte Ritter</i>	4
Achter de geraniums <i>door Agnes Schreiner</i>	6
UvA Erfgoed <i>door Marian Schilder</i>	7
Zo kan-ie-wel weer <i>door Kees Piena</i>	9
Verslag lezing Willem Korthals Altes <i>door Menno Polak</i>	10
Fotorubriek <i>door John Kleinen</i>	12
Menno heeft een boek gelezen <i>door Menno Polak</i>	13
UvA-nieuws	14

MEDEDELING VAN HET BESTUUR

Het bestuur van de Kring kijkt met tevredenheid terug op de eerste lezing die het in deze fase van de coronabeperkingen heeft kunnen organiseren. Met medewerking van CREA is het gelukt de traditionele start van het seizoen, met een voordracht van een lid van het College van Bestuur, te laten plaatsvinden. Elders in de *deUitdienstbode* treft u het verslag aan van de door de rector magnificus, Karen Maex, gegeven beschouwing over hoe het actuele thema 'wetenschapsontkenners' benaderd zou kunnen worden.

Hiermede hopen wij ook het vervolg van het door ons voor het lopende jaar voorbereide programma te kunnen realiseren. Het is ons plan om dit weer grotendeels in 'onze huiskamer', de Academische Club, te laten plaatsvinden. De door de overheid getroffen maatregelen maken het helaas noodzakelijk de toegang tot een lezing te koppelen aan het tonen van het corona-inentingsbewijs. Het is niet anders.

De eindejaarsbijeenkomst willen wij dit jaar in een iets ander jasje gieten. Het is ons plan om in december een samenkomst in de Tolhuistuin in Amsterdam-Noord te organiseren. U ontvangt hiervan op de gebruikelijke wijze bericht.

Ondanks de coronabelemmeringen is het verheugend te merken dat het aantal leden van de kring blijft stijgen. Wij hebben thans 538 leden. Zonder enige twijfel is dit mede het gevolg van het ook in de coronatijd blijven verschijnen van de *deUitdienstbode*. Het bestuur van de Kring is hiervoor de redactie van de *deUitdienstbode* zeer erkentelijk. Tot slot een dringend verzoek: wilt u adres- en e-mailwijzigingen aan de AUV doorgeven (ledenadministratie-avv@uva.nl). Alleen op die wijze zijn wij in staat goed met u allen te blijven communiceren.

Namens het bestuur van de Kring UvA-senioren,

Ruud Bleijerveld,

voorzitter

OPROEP

Omdat één van de redacteuren ons begin volgend jaar zal verlaten, zoekt de redactie een opvolger/opvolgster. Indien u het leuk vindt om te schrijven en dat ook kan, horen wij graag van u. In overleg zal vervolgens een gesprek plaatsvinden, waarna de redactie besluit. Reacties kunnen naar uva.uitdiensbode@gmail.com.

REDACTIONEEL

Dit is het laatste nummer van de *deUitdienstbode* van 2021 en wij hopen dat dit ook het laatste nummer is van een periode waarin onze lezers en wij te maken hadden met allerlei beperkende maatregelen en daar waarschijnlijk ook wel onder gebukt gingen. Hopelijk kunnen we die nu grotendeels achter ons laten, al hebben we inmiddels wel geleerd dat het virus nooit ver weg is en zeker nog niet definitief is verslagen. Zoals bekend heeft de redactie in genoemde periode doorgewerkt en was de *deUitdienst-*

bode gedurende meer dan anderhalf jaar een belangrijk bindmiddel tussen de leden van de kring van UvA-senioren. Maar daar is inmiddels verandering ingekomen, want er hebben weer door het kringbestuur georganiseerde lezingen plaatsgevonden en uiteraard doen wij daarvan verslag. De eerste lezing in september was van de rector magnificus Karen Maex die aansloot bij de eerder door Margot Taal verzorgde interviews over de vraag of wetenschap meer is dan ook maar een mening. Het is ons ook gelukt het

verslag van de lezing van Willem Korthals Altes (in oktober) over veranderingen bij de rechterlijke macht nog op te nemen. Voor de verdere inhoud van dit nummer wordt u verwezen naar de inhoudsopgave in de linkerbovenhoek. U zult daarin veel bekende rubrieken aantreffen.

De redactie heeft al eerder geprobeerd u, de lezer, meer bij de inhoud van ons blad te betrekken, hetgeen maar in zeer geringe mate is gelukt. Daarom wijzen we nog een keer op de twee rubrieken ▶

waarvoor wij graag bijdragen van onze lezers ontvangen.

Voor de rubriek 'Bij de UvA', zoeken we anekdotes over bijzondere gebeurtenissen die men bij de UvA heeft meegemaakt. Zeg maar verhalen over onze universiteit die leuk genoeg zijn om anderen er deelgenoot van te maken. Die moeten er in overvloed zijn, dus schrijf en stuur het op. Het adres is uva.uitdienstbode@gmail.com.

Dit adres kunt u ook gebruiken voor bijdragen aan de rubriek 'Overgehouden aan de UvA' waarin kennis en ervaringen opgedaan tijdens uw werkzame leven aan de UvA doorwerken in activiteiten die u na uw pensionering bent gaan doen. Hiervan zijn vast de nodige voorbeelden te vinden en het zou mooi zijn als lezers dat ook zouden willen opschrijven voor publicatie in de *deUitdienstbode*.

Ook kunt u de redactie helpen door onderwerpen aan te dragen voor de min of meer vaste rubrieken 'Achter de geraniums' en 'Zo kan-ie-wel weer'. Bij de eerste rubriek gaat het om onderwerpen die te maken hebben met het feit dat wij senioren zijn en dat dit van invloed is op ons (dagelijks) leven. In 'Zo-kan-ie-wel weer' komen onderwerpen aan bod, waarover men zich enorm druk kan maken of waar men zich gruwelijk aan kan ergeren. U zult dat vast herkennen en soms grote ergernis voelen bij bepaalde zaken of gebeurtenissen. Deel ze met ons.

Bij de laatste twee rubrieken hoeft u het verhaal niet zelf te schrijven, dat kunnen wij doen. Het gaat vooral om het aanreiken van onderwerpen waar de redactie aandacht aan zou kunnen besteden, dan wel waarover wij ons (erg) nadrukkelijk zouden moeten opwinden.

Het zal niet bij iedereen bekend zijn dat de *deUitdienstbode* bij een aantal werkzaamheden vanuit het Bureau Alumni-relaties en Universiteitsfonds wordt ondersteund. De laatste anderhalf jaar gebeurde dat door Floris van Kampen. Tijdens de gedeeltelijke sluiting van de universiteit wegens corona, heeft Floris de redactie fantastisch geholpen door ervoor te zorgen dat wij online konden vergaderen. Floris heeft de UvA en ons inmiddels verlaten om in dienst te treden bij de Universiteit Leiden. Hij is daar aan de slag gegaan als bestuurssecretaris bij de faculteit Wiskunde en Natuurwetenschappen. Wij wensen hem veel succes in zijn nieuwe baan. Inmiddels is Vera Bakker Floris opgevolgd als coördinator en verzorgt zij de ondersteuning van de redactie. De kennismaking met Vera rechtvaardigt de verwachting dat wij in goede handen zijn. ■

MENINGEN OVER WETENSCHAPSBOEFENING

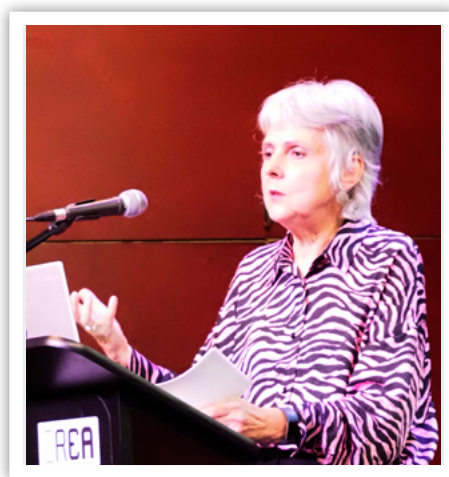
Lezing van de rector magnificus Karen Maex

♦♦ door Margot Taal

Op 15 september gelden voor de seniorenkring nog strikte coronaregels over afstand en aantallen. Daarom woont slechts een beperkt aantal belangstellenden de lezing bij van de rector magnificus Karen Maex. De titel luidt: 'De rol van de universiteit bij het toegankelijk maken van wetenschapsbeoefening voor het grote publiek, opdat wetenschapsontkenners minder grip krijgen op de meningsvorming.' Karen Maex noemt haar lezing een "gesprek" en introduceert daarmee met een haar centrale thema: discussie en gedachtewisseling. De pijlers van haar voordracht: het afgelopen covidjaar, vertrouwen in de wetenschap, evenals het instellingsplan en instituten aan de UvA.

Covidjaar

"Het covidjaar is voor iedereen, maar zeker voor studenten, een moeilijke periode geweest," aldus de spreker. Ze constateert dat de studieresultaten er na dat jaar toch niet op zijn achteruitgegaan. Dit ondanks dat studenten hun colleges en werkgroepen voornamelijk online volgden. Nadrukkelijk dankt ze alle docenten, maar tegelijk verwondert ze zich over het resultaat. Studenten hebben immers vrijwel geen gelegen-

heid gehad voor discussie met docenten en medestudenten. Zo konden ze amper over de stof praten, anderen overtuigen of via overkoepelende kaders verbanden leggen tussen uiteenlopende bevindingen. Hoe kan het dat ze daar zo weinig nadeel van hebben ondervonden? Haar oordeel is verrassend. "Het duidt op een verarming van het formele onderwijs," zegt ze. Waarvan ze vreest dat die al vóór corona zijn beslag gekregen heeft, toen al waren discussie en gedachtewisseling erbij ingeschoten. Ondanks dat discussiëren, het onderkennen van drogredenen en deze kunnen pareren volgens Karen Maex onmisbare vaardigheden zijn. Binnen de universiteit en erbuiten. ►

**Drogredenen
onderkennen en
deze pareren zijn
onmisbare
vaardigheden.
Binnen en buiten
de universiteit.**

Vertrouwen in de wetenschap

Het coronajaar heeft er, volgens de rector, voor gezorgd dat “voor de hele bevolking de wetenschapsbeoefening van nabij aan bod kwam.” Dat behelsde niet slechts wat wetenschap op het gebied van Covid-19 bereikte, zoals behandelingen en vaccins. Maar ook zag en hoorde men over onzekerheden. Men werd met de neus op de feiten gedrukt: wetenschap is geen fabriek van kant-en-klare kennis, maar de grenzen van de kennis worden voortdurend verlegd. Ondanks dat men eraan gewend is, aldus Karen Maex, “dat internet op elke vraag een antwoord heeft.” Pasklaar misschien, maar lang niet altijd wetenschappelijk. De rector magnificus citeert resultaten van een recente enquête van het Rathenau Instituut naar het vertrouwen van Nederlanders in de wetenschap (www.rathenau.nl). Daaruit blijkt dat ze nu gemiddeld een hoger cijfer aan dat vertrouwen geven dan vóór Covid-19, met het grootste vertrouwen in medisch onderzoek. Maar dit vertrouwen wordt ondermijnd als wetenschappers het met elkaar oneens zijn: wie moet men dan vertrouwen? Voor wetenschappers zelf mag tegenspraak onderdeel uitmaken van ‘transparantie’, het grote publiek raakt ervan in de war. Zij willen vooral kennismaken van feitelijkheden, aldus Maex, “omgaan met onzekerheid is een stuk lastiger.” Ze citeert de ‘Drosten-case’ waarover onlangs een collega in Freiburg haar informeerde. “Christiaan Drosten is”, aldus Maex, “de Duitse evenknie van de Nederlandse Jaap van Dissel en de Belgische Marc van Ranst.” Gegeven hun verguizing en bedreiging door een publiek dat sceptisch tegen wetenschap aankijkt. Drosten werd fel aangevallen omdat hij op advies van collega’s ruchtbaarheid gaf aan onderzoek dat nog niet formeel gepubliceerd was. Zou hij ook het mikpunt van kritiek geweest zijn “wanneer de bevolking had geweten van de review-procedure van publicaties?”, vraagt Maex zich af. En ook: “Hoe kun je daar als universiteit mee omgaan?” Het coronajaar heeft ons er tevens met de neus op gedrukt dat ons communicatiesysteem veranderd is door de sociale media. Bepaalde delen van de bevolking ontlene hun informatie voornamelijk aan die media. Wat hun vertrouwen in de wetenschap lijkt te schaden. Het uit zich in intimidatie en bedreiging van leden van de wetenschappelijke staf. Over haar stafleden zegt Maex: “Als universiteit steunen we hen en moedigen hen aan om hun discussie voort te zetten.” Overigens blijkt uit een KNAW-brief van (prof. dr.) Ineke Sluiter dat zelfs binnen de UvA vijf procent geen vertrouwen heeft in de wetenschapsbeoefening. Een bijzonder hoog percentage in vergelijking met andere landen.

Instellingsplan en instituten

“Covid-19,” zegt Maex, “heeft ons ook duidelijk gemaakt hoe complexiteit werkt.” Zo is bijvoorbeeld het dragen van een mondmasker op zich niet “de ultieme oplossing” gebleken. Maar wel als die door voldoende mensen in voldoende situaties wordt gedragen, in combinatie met de andere maatregelen,

zoals de anderhalve meter. Projecten van individuele onderzoekers (ECR’s) waarmee de UvA tot de top van Europa behoort, zouden dan ook vaker deel moeten uitmaken van grotere, complexere projecten.

Om meer aandacht te genereren voor complexiteit probeert de UvA in haar instellingsplan “mensen van verschillende faculteiten bijeen te brengen.” Karen Maex denkt daarbij aan “lab-structuren zoals die van de ICAI-labs voor artificiële intelligentie en van de Ethical, Legal and Societal Aspects (Elsa-lab).

Maex noemt vier onderzoeksthema’s: veerkrachtige samenleving, duurzame welvaart, gezondere toekomst en verantwoorde digitale transformatie. Die zullen vanuit uiteenlopende invalshoeken worden benaderd en daarmee niet slechts “feitelijkheden” opleveren, maar ook kennis over “hoe de samenleving daarop reageert en hoe de resultaten uit te dragen.” Het expertisecentrum van de UvA op het gebied van interdisciplinair leren en doceren (IIS) levert daar een bijdrage aan in de vorm van cursussen in factchecking en ‘argument checking’.

Volgens de rector magnificus moeten we als UvA nadenken of wij dichterbij de burgers kunnen komen. We moeten hun vertrouwen in de wetenschap vergroten en hen meer bijbrengen hoe wetenschap te werk gaat.

Discussie

Na dit “palet aan diverse insteken over de academie heen,” aldus Ruud Bleijerveld, is het tijd voor discussie. Bijvoorbeeld over het ontsporen van een UvA-wetenschapper (Karel van Wolferen) in complotdenken. Karen Maex is er geen voorstander

van zo iemand te “omarmen”. Integendeel, het CvB heeft openlijk afstand genomen van zijn gedachtegoed. “Complotdenken,” aldus Maex, “kan ook een poging zijn om macht te verwerven.” Ook het denken in instant oplossingen, dat strijdig is met het wetenschappelijk verleggen van de grenzen, passeert de revue. Volgens een van de discussianten zou de universiteit assertiever mogen zijn in het weerleggen van drogredenen, waar Karen Maex mee instemt. Een spreekster uit het publiek onderstreept de noodzaak in journalistiek en in universitair onderwijs aandacht te besteden aan uiteenlopende disciplinaire kaders van waaruit men eenzelfde probleem kan benaderen. Terecht, vindt Maex, hetzelfde geldt de kunst van het debatteren “om onze jongeren te wapenen.” De risico’s van valorisatie – het delen van kennis met een breder publiek – worden vorgelegd. Maex beaamt dat valorisatie niet moet ontaarden in een poging tot reclame. Volgens haar moet een wetenschapper helder zijn over het onderscheid tussen feitelijke resultaten en extrapolatie.

Ten slotte

Als dank overhandigt Ruud Bleijerveld de spreekster de gebruikelijke “kleinigheid,” die ze in dank aanvaardt. De rector toont zich in haar nopjes met het “rijke debat.” Dan volgen, semi-coronair, drankjes en nootjes, al verlangen we heimelijk naar een postcoronaire bitterbal. De sfeer bij de nazit is er niet minder om. ■

Helma Brouwers: een specialiste in de pedagogiek van het jonge kind

❖ door Henriëtte Ritter

De klok van de Westertoren sloeg precies één uur toen ik bij Helma Brouwers aanbelde. Zij woont in zo'n typisch Jordaans bovenhuis waar je je helemaal omsloten voelt door de stad. Ik houd van dat soort huizen: je woont veilig geborgen in je eigen ruimte, maar je bent toch intiem verbonden met de straat en de omringende buurt. En dan is er bovendien nog die hoge Westertoren, die dag en nacht over je waakt en je met zijn klokslagen bij de les houdt. Boven aan de trap stond Helma mij op te wachten. Ik was benieuwd of ik haar nog zou herkennen. En ja hoor, ik zag dezelfde levendige vrouw die ik had ontmoet bij de lezing van rector magnificus Karen Maex, het eerste postcorona-uitje van de seniorenkring. Tijdens de bijeenkomst achteraf was zij op mij overgekomen als een gedreven pedagoge, die ik graag wilde interviewen. Wij installeerden ons aan de keukentafel waar zij in de weer ging met thee en Russische koekjes. Dat maakte mij nieuwsgierig.

Russische koekjes! Ik neem aan dat je niet recentelijk naar Rusland met vakantie bent geweest. Wat is je relatie tot dat land?

“Dat is een ingewikkeld verhaal. Ik ben pedagoge en in die hoedanigheid bij de Janusz Korczak Stichting betrokken geraakt, waarvoor ik jaarboeken heb geredigeerd over de pedagogiek van Korczak. Het is een internationale stichting, waarvan het hoofdkantoor zich bevindt in Warschau en wereldwijd afdelingen heeft. In Rusland is na de perestrojka ook zo'n afdeling gekomen. Twee vrouwelijke pedagogen van de Russische Korczak Stichting en hun studenten hielden zich bezig met het vinden van pleeggezinnen als alternatief voor de staatsopvoedingsgestichten die na 1990 niet meer werden gefinancierd. De pleeggezinnen (soms vingen ze wel twaalf kinderen op!) werden gecoacht door pedagogen die op hun beurt ook weer moesten worden begeleid. Ik ben

meerdere keren in Rusland uitgenodigd om lezingen te houden over hoe je dat doet, democratisch opvoeden.”

De Russische koekjes hadden ons meteen naar de kern van het onderwerp gebracht. Ik wilde wel wat meer weten over die voor mij onbekende Janusz Korczak, vooral nu hij de grote inspirator van Helma bleek te zijn. Zij stak meteen enthousiast van wal: “Korczak was een arts die zich voor de oorlog het lot had aangetrokken van Joodse kinderen in Warschau. Hij richtte daar weeshuizen op die op een bijzondere manier waren georganiseerd. Hij ging ervan uit dat kinderen gelijkwaardig waren aan volwassenen en daarom net zo serieus genomen moesten worden. Hij ging daar heel ver in. Een weeshuis dat volgens zijn principes was ingericht was een soort kinderrepubliek. Er was bijvoorbeeld een rechtbank waarin kinderen zelf recht spraken en die aan zowel kinderen als volwassenen straffen kon opleggen. Toen het experiment dreigde te mislukken, bedacht Korczak dat er een wetboek nodig was, met regels waaraan de rechtspraak zich moest houden. Vervolgens werkte hij samen met de kinderen die regels uit.”

Ongelofelijk! En dat in een tijd dat kinderen werden gedrukt, vaak lijfstraffen kregen en zich moesten voegen naar de eisen en idealen van de volwassenen.

“Nou ja, het was ook wel de tijd van vernieuwing in de pedagogiek. Maria Montessori leefde en werkte in diezelfde periode. Haar adagium ‘Door het kind naar een betere wereld’ sloot wel aan bij de idealen van Korczak. Alleen, Montessori was vooral bezig met het ontwikkelen van een methode voor het onderwijs, iets waar Korczak minder oog voor had.”

Wat is er in de oorlog gebeurd met Korczak en zijn weeshuizen?

“In 1942 is hij met alle kinderen afgevoerd naar Treblinka. Omdat hij een bekend en geliefd man was in Warschau gaven de nazi's hem een kans zichzelf te redden. Maar dat weigerde hij. Hij heeft zijn kinderen niet aan hun lot overgelaten maar is met hen de gaskamer ingegaan.”

Wat een gruwelijk verhaal! Het doet mij denken aan de roman De laatste der Rechtvaardigen van de Franse schrijver André Schwartz-Bart, waarin de hoofdpersoon, ook een leraar, op dezelfde manier met zijn leerlingen wordt vermoord. Misschien had de auteur de geschiedenis van Korczak wel in gedachten toen hij die wending aan de roman gaf.

“Dat zou goed kunnen. Korczak werd in de Joodse gemeenschap ook beschouwd als een Rechtvaardige.”

Nu ik alles wist van de achtergrond van het Russische koekje vond ik dat ik ervan mocht proeven. Het smaakte ▶

goed maar toch minder dan het verhaal dat erbij hoorde. En ik wilde zo langzamerhand wel wat horen over het leven van de gastvrouw zelf!

Je bent een pedagoge in hart en nieren! Wanneer heb je die roeping ontdekt?

“Misschien ligt de bron van mijn interesse voor pedagogiek, met name die van het jonge kind, wel in de periode dat ik op kostschool zat bij de nonnen in Oorschot. Mijn moeder had als jong meisje ook op een kostschool gezeten en had het daar zo heerlijk gehad dat ze mij die ervaring ook gunde.”

Maar de tijden waren veranderd.

De jaren zestig waren inmiddels aangebroken en bovendien paste het kostschoolregiem niet bij Helma.

Zij vond het er vreselijk!

Zij smeekte haar vader, een horeca-ondernemer, toen hij met het gezin van zeven kinderen naar Venlo verhuisde, of zij weg mocht van die kostschool, en zo kwam Helma op de mms van Venlo terecht.

Terug onder moeders vleugels. Maar na je eindexamen vloog je natuurlijk alsnog het nest uit.

“Dat wilde ik wel, maar mijn vader verzette zich daartegen. Hij wilde dat ik veilig in Venlo bleef en een vervolgopleiding in die stad koos. De keuze was nogal beperkt en er bleef voor mij niet veel anders over dan een opleiding tot kleuterleidster.”

Die deed je natuurlijk op je sloffen met je mms-diploma op zak!

“Nou en of. Ik mocht direct aan het tweede jaar beginnen en haalde ook mijn hoofdakke voor kleuterleidster.”

Nadat zij haar opleiding had afgerond, bleef het kriebelen. Zij wilde doorstuderen; Limburg eindelijk achter zich laten. Helma kreeg het voor elkaar dat haar vader het goed vond dat zij naar Amsterdam ging om pedagogiek te studeren. Omdat zij geen studieschulden wilde maken, werd het een mo-studie en zocht zij daarnaast een baantje.

Helma: “Ik ging werken in een kinderdhuis van het FIOM, een instantie die overdag jonge kinderen van ongetrouwde moeders opving. Zo werd ik ‘moeder’ van zeven kleuters; ik bracht ze naar school, at met ze. Dat heeft mij, meer dan de opleiding voor kleuterleidsters als pedagoge gevormd! De

kinderen waren door de vorige leidster antiautoritair opgevoed en probeerden alles uit om mij op de kast te krijgen!”

En? Hoe kreeg je de kinderen onder controle?

“Met een methode die ook de basis is van Korczaks aanpak: het kind in jezelf oproepen en kinderen voor vol aanzien. Ik ondernam met hen allerlei spannende activiteiten die ik zelf ook fijn vond toen ik kind was. Het was een soort aangename herbeleving van mijn kindertijd. Ik ben er weggegaan, omdat mijn collegetijden precies samenvielen met de tijd dat de kinderen vrij waren van school. Ik ging het onderwijs in, omdat de schooltijden beter aansloten bij mijn studie.”

Ik werd in een kinderdhuis ‘moeder van zeven kleuters’. Dat heeft me meer dan de opleiding voor kleuterleidsters als pedagoge gevormd.

In de tijd dat Helma een aantal jaren hoofd van een kleuterschool was, rondde zij haar studie pedagogiek af. Ze kreeg een aanstelling in Den Helder als docent aan de Opleiding voor Kleuteronderwijs (de KLOS), die later fuseerde met de Pedagogische Academie (PA) in Alkmaar. Daarnaast zat zij in de redactie van het tijdschrift *Jeugd in School en Wereld*.

In 1984 werden de KLOS en de PA geïntegreerd tot de pedagogische academie voor het basisonderwijs (pabo). Alle pabo's gingen op in grote hogeschoolinstellingen en het gevolg was het afvloeien van veel docenten, waarbij anciënniteit als richtlijn gold.

Helma: “Ondanks mijn zestien dienstjaren was er voor mij geen plaats in die nieuwe pabo. Het ‘sociaal plan’ gaf mij de mogelijkheid verder te zoeken. Ik kreeg een baan bij de pabo te Zwolle,

maar na een paar jaar wilde Alkmaar mij weer terug; de kleuterleerkrachten in de regio hadden geklaagd over het gemis aan kennis over kleuters en kleuteronderwijs op de pabo en men hoopte dat ik dat kon oplossen.”

Wel raar! Werd er voor jou toen iemand anders ontslagen?

“Nee dat kon natuurlijk niet. Er werd een juridische constructie bedacht: Alkmaar stelde mij aan voor de nascholing en ik werd vervolgens uitgeleend aan de reguliere opleiding. In 2002 kwam er een nieuwe fusiegolf waarbij de pabo Alkmaar opging in de Hogeschool Inholland. Ik heb nog een paar jaar meegedraaid maar ik kon mij hoe langer hoe minder vinden in het beleid dat studenten zelfstandig liet studeren in het zogenaamde studiehuis. Ik merkte hoe weinig onze studenten daarvan opstaken. Maar ook, hoe onmogelijk het is om achter je computer te leren wat het betekent om pedagoog te zijn. Toen ik 55 werd ben ik gestopt.”

Helma ging weg met een vroegpensioen-regeling, maar daarmee was zij verre van uitgerangeerd. Zij bleef meer dan ooit haar ideeën, die geïnspireerd zijn op de pedagogiek van Korczak, uitdragen. Zij kreeg een aanstelling voor twee jaar aan de lerarenopleiding op Aruba. In die periode rijpte er bij haar het idee om een boek te schrijven over hetgeen ze in al die jaren op de pabo over jonge kinderen had gedoopt. Eenmaal terug in Amsterdam schreef zij in twee jaar *Kiezen voor het jonge kind* dat in 2009 verscheen bij Coutinho en in 2020 een herziene druk kreeg.

Helma: “Het boek heeft mijn carrière weer een ‘boost’ gegeven. Ik kreeg een aanstelling bij de universitaire pabo van de HvA/UvA. De studenten waren enthousiast over mijn boek. Ik werd regelmatig uitgenodigd voor workshops en lezingen op andere pabo's of op congressen. Voor mij was het altijd een overwinning als ik de manlijke pabo studenten, die aangaven geen zin te hebben in kleuters, daar toch enthousiast voor wist te maken.”

En nu? Zit je eindelijk achter de geraniums?

“Niks daarvan! Ik geef nog steeds

lezingen en workshops, organiseer congressen, ben betrokken bij de master 'Pedagogiek van het jonge kind' aan de Hogeschool van Rotterdam. Ik blijf mij inzetten voor het welzijn van jonge kinderen: het is zo'n cruciale levensperiode!"

Het gesprek was ten einde en Helma leidde mij door haar knusse Jordaanse woning. Nieuwsgierig stond ik stil bij de boekenkast en verbaasde mij over het grote aantal werken over joodse geschiedenis en filosofie.

Helma: "Dat is de bibliotheek van mijn overleden man, mijn maatje. Hij was half Joods en zeer erudiet. Hij steunde en adviseerde mij in alles wat ik deed."

Was hij een vakgenoot van je?

"Nee hij heeft politicologie gestudeerd aan de UvA en is sociaal onderzoeker geweest bij de Gemeente Amsterdam. Tijdens zijn militaire diensttijd leerde hij vloeiend Russisch spreken waar ik natuurlijk veel aan heb gehad voor mijn contacten met de Russische afdeling van de Korczak Stichting. Toen hij overleed heeft de UvA mij een condoleancebrief gestuurd. Dat heb ik enorm gewaardeerd! Ik vind het een mooi voorbeeld van hoe je zorgvuldig met je alumni omgaat. Kom, ik zal je het beeld laten zien dat een bekende beeldhouwster van hem maakte."

Helma nam mij mee naar de huiskamer waar een mooi bronzen beeld stond, gemaakt door Lotta Blokker.

Helma: "Hij had zo'n markante kop dat Lotta hem vroeg om voor haar te poseren. Na zijn dood wilde ik dat beeld van hem graag in huis hebben." Het was een melancholisch einde van een interessant gesprek. Weer een hele carrière die mij is onthuld en een heel leven dat aan mij is voorbijgetrokken. Mijn gastvrouw deed mij uitgeleide: "Er is zoveel aan de orde gekomen! Denk je dat je eruit komt? Je kunt mij altijd bellen hoor!"

Ik ga verschrikkelijk mijn best doen! Met die woorden en een tas vol materiaal over de pedagogiek van het jonge kind, dat Helma mij had toegestopt, stond ik weer op straat. De klok van de Westertoren sloeg vier slagen en ik haastte mij naar de tramhalte. ■

Column

Achter de geraniums

➔ door Agnes Schreiner

Aan mijn Frans balkonnetje hangen dan wel geen bloembakken, dus ook geen geraniums, toch zit ik er wel graag achter, om te schrijven bijvoorbeeld. Deze bijdrage aan onze regelmatig terugkerende column is er ontstaan.

In mei 2019 bereikte ik de AOW-gerechtigde leeftijd. Zo zeg ik dat graag want het klinkt me beter in de oren dan te zeggen dat ik in mei 2019 met pensioen ging. Het schiept het beeld van het bereiken van een zekere mijlpaal, terwijl het alternatief iedereen uitnodigt om te gaan vragen hoe het nu is om met pensioen te zijn en wat je nu zoal doet om niet achter de geraniums te hoeven zitten. Daarachter vertoeven is dus kennelijk niet iets positief. Mensen uit mijn directe omgeving kregen ook de kans niet om me – zeker belangstellend bedoeld – zulke vragen voor te leggen omdat ik meteen op reis ging naar Amerika. Hoofdoel was een ranch in California om een week lang te tai-chiën. Iedereen die je op zo'n trainingsweek treft, weet zonder te vragen wat je doet. Hetzelfde namelijk: heel veel tijd besteden aan het ontwikkelen van je eigen tai-chi en dat van anderen. Het feit dat deze bewegingskunst voor mij een belangrijke bezigheid is en 'Overgehouden aan de UvA', heb ik al eens aan de *deUitdienstbode* toevertrouwd (zie 9.1).

Toen ik terug was van mijn reis naar de Verenigde Staten en van mijn zomervakantie in Berlijn hadden mijn vrienden, familie en bekenden wel andere vragen die ze me wilden stellen: vragen over mijn gips. Een verdwaalde grijze betonplaat op een even grijs Berlijns fietspad had me tot flink remmen gedwongen. Kukelend over het stuur kwam ik flink te vallen en brak ik mijn hand. De wens om te ervaren hoe het is om enige tijd in Berlijn te wonen

werd beloond met een heus ziekenhuisbezoek, in het Klinikum am Urban aan het Landwehrkanal. Toen mijn hand maanden later hersteld was en vragen naar mijn ongeluk waren geweken, refereerden de vragen naar mijn thuiszittend bestaan niet aan het pensioen. Iedereen zat immers door de lockdown thuis achter zijn of haar eigen geranium. Het gesprek met jong en oud ging bijvoorbeeld over wat we aan het doen waren nu we niet meer konden uitgaan.

**Geen verschil tussen
het tonen van je
QR-code en het tonen
van je rijbewijs.**

Tegenwoordig - ruim anderhalf jaar pandemie en pandemiebestrijding verder - kunnen mensen wel weer naar de feestlokalen, zij het met de nodige bewijzen. Het gesprek gaat op dit moment over hoe precies en waar precies, maar toch vooral over het wel of niet gevaccineerd zijn. Niet-gevaccineerden en antivaxers vinden dat ze nu gedwongen achter de spreekwoordelijke planten moeten zitten.

Er zullen mensen zijn die bijvoorbeeld vanwege de eigen gezondheidssituatie beter geen vaccin kunnen nemen. Maar de groep die de keuze wel heeft maar het vaccin niet neemt, houdt de geraniums welbewust in de negatieve hoek.

Ze verzetten zich vooral tegen wat zij voelen als een buitensluiting. Een goede vriend opperde om geen verschil te zien tussen het moeten tonen van de mobiele of geprinte QR-code en het tonen van je rijbewijs. Dat vindt iedereen, pro- of antivaxer, toch de normaalste zaak? Je gaat omwille van ieders veiligheid toch niet zonder rijbewijs met een auto, motor of bromfiets deelnemen aan het verkeer? Hij heeft mijns inziens een goed punt. Zonder rijbewijs blijf je aan de kant. Of in ieder geval op anderhalve meter zou ik denken. ■

Petunia's. Een monumentaal kunstwerk van Marte Röling

door Marian Schilder

Zomer

In de zomer staan overal petunia's in bloei, bij burens en vrienden en in de openbare ruimte, een eenjarige plant met een wat burgerlijk imago. De allerm minst burgerlijke Marte Röling gebruikte in 1971 de petunia als decoratief element in een kunstwerk van glaspanelen voor een nieuw gebouw bij Biologie in de Watergraafsmeer. Begin jaren negentig bracht Simon de Jager van Biologie een ernstige beschadiging van dit kunstwerk onder de aandacht van het Universiteitsmuseum: twee van de vijf panelen waren gecraqueleerd. Op zijn aandringen moet dit het eerste project zijn geweest waarvoor

subsidie werd aangevraagd in het kader van het Deltaplan voor Cultuurbehoud, dat in 1990 was gelanceerd door minister Hedy d'Ancona van het toenmalige Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur. Restauraties lagen gevoelig in die tijd. Terughoudendheid door het craquelé te fixeren of slechts twee van de vijf panelen te vervangen was conceptueel en visueel geen aantrekkelijke optie en in goed overleg met de kunstenaar werd het gehele kunstwerk opnieuw uitgevoerd. Het zomerse, bloemrijke straatbeeld van 2021 bracht dit project in herinnering: tijd voor onderzoek naar context.

Pincet tussen handen met petunia's op het glasappliqué van Marte Röling (1971). Foto Gert Jan van Rooij.

Het kunstwerk

Het glasappliqué bestaat uit vijf panelen van ca. zeven meter breed en 3 meter hoog, echt monumentaal. In de catalogus van het Allard Pierson staat het omschreven als 'Petunia's', Marte Röling zelf noemde het in een tentoonstellingsbrochure uit 1973 'Handen met bloemen'. Als je goed naar het kunstwerk kijkt zie je inderdaad – over de hele breedte – zwart omlijnd en gestileerd twee handen tegen een gele achtergrond. De handen

zelf zijn versierd met petunia's, met op elkaar afgestemde kleuren; die waaieren van donker naar licht ossenbloedrood, paarsblauw, bruin en rood. Het ontwerp is uitgevoerd door Tetterode. Dit bedrijf, momenteel gevestigd in Amsterdam-Noord, voert al sinds 1919 monumentale glasprojecten uit in binnen- en buitenland. Elk paneel bestaat uit gesneden applicaties van gekleurd glas, die in een aantal lagen op een raam zijn aangebracht. Vanwege het alledaags motief, het decoratieve

karakter en afwezigheid van een diepere boodschap zou het werk tot de Popart kunnen worden gerekend.

De kunstenaar

Marte Röling (Laren 1939) komt uit een artistiek milieu. Haar moeder schilderde en heeft geëxposeerd in het Stedelijk Museum, haar vader was hoogleraar aan de Rijksacademie voor beeldende kunst in Amsterdam. Aan deze academie volgde Marte vanaf haar zestiende een opleiding in tekenen en ►

schilderen. Tentoonstellingen had zij al op haar twintigste.

Aanvankelijk maakte zij hoofdzakelijk grafisch werk op papier. Vanaf 1968 begon zij ook monumentaal werk te maken, eerst in glas, later bij voorkeur in polyester (voorbeeld daarvan zijn de witblauwe wimpels rond de gele betonnen zuil bij de hoofdingang van het AMC). Haar geliefde Henk Jurriaans vereeuwigde ze na zijn overlijden in 2005 in tientallen portretten. In allerlei technieken is ze dus thuis.

In de jaren zestig, zeventig en tachtig wist ze veel aandacht in de media te genereren. Het schrijvend mannenvolk vond haar beslist aantrekkelijk. Voor de bespreking indertijd over de aanpak van de schade aan het glasappliqué kwam zij in een cabriolet de Kruislaan opstuiwen. Haar aanwezigheid maakte op mij een verpletterende indruk. Ik vind het verwonderlijk dat er nog geen monografie over haar is verschenen.

De 1%-regeling

Monumentaal werken moet Marte Röling geen windeieren hebben gelegd. Zo kon zij geselecteerd worden voor kunst opdrachten in het kader van de 1%-regeling bij nieuwbouw en verbouw. De 1%-regeling was een rijksregeling, maar een gemeente als Amsterdam en kennelijk ook de universiteit pasten de regeling eveneens toe. Wat van al die opdrachten nog te zien is weet ik niet, gebleven is in ieder geval het glasappliqué dat zij in 1971 ontwierp voor het Genetisch Instituut van de Universiteit van Amsterdam. Hierbij werkte zij nauw samen met architect Norbert Gawronski (1925–2021).

Gawronski's naam is binnen de universiteit vooral verbonden aan de hoogbouw op het Roeterseilandcomplex, maar als jonge medewerker van de gemeentelijke dienst Publieke Werken kreeg hij in 1964 ook de opdracht een masterplan te maken voor onderbrenging van Biologie (alsmede de Hortus) rond Anna's Hoeve in de Watergraafsmeer. Van dit masterplan, dat voorzag in twaalf gebouwen, zijn er in het begin maar twee gerealiseerd. Van Gebouw I, het Genetisch Instituut, dat overigens als tweede bouwwerk op het terrein is opgeleverd, was Gawronski de archi-

tect. Het kunstwerk sierde de vergader- of faculteitskamer.

De inspiratie

In 1954 begon de afdeling Genetica van het toenmalige Hugo de Vrieslaboratorium aan de Plantage Middenlaan met genetisch onderzoek aan petunia's onder leiding van Frans Bianchi (1918–1994). Hij promoveerde in 1959 op dit onderzoek met een proefschrift getiteld *Onderzoek naar de erfelijkheid van de bloemvorm bij Petunia*. Bianchi was vervolgens van 1964 tot 1983 hoogleraar Genetica aan de Universiteit van Amsterdam. Om een bepaalde vorm of kleur (of andere eigenschap) te verkrijgen worden verschillende soorten petunia's

**Haar aanwezigheid
maakte op mij
een verpletterende
indruk.**

gekruist. Een zeer arbeidsintensief werk, waarbij men meeldraden met een pincet weghaalt, stuifmeel van een andere petunia bij de stamper brengt, de bloemblaadjes vervolgens dichtvouwt en met een draadje voorzichtig vastknoopt om te voorkomen dat ongecontroleerde bevruchting plaatsvindt. Terwijl eerder erfelijkheids-onderzoek met planten sterk voortborduurde op de wetten van Mendel en inzichten van Hugo de Vries, bracht Bianchi met zijn onderzoek naar vorm en kleur een sterk chemische component in. Hij onderzocht bijvoorbeeld de kleuren van bloemblaadjes op hun samenstelling met behulp van chromatografie. Voor het kweken van petunia's had hij naast kassen grote proefvelden nodig. Deze ruimte was er niet bij de Hortus. Zo kreeg hij proefvelden bij Anna's Hoeve, en in 1971 zijn eigen gebouw,

Gebouw I, dat naar zijn leermeester het Heimans Instituut zou worden genoemd.

Over direct contact met de opdrachtgever of omschrijving van de opdracht heb ik bij navraag niets kunnen achterhalen. In die tijd vertaalde de spraakmakende verhouding van Marte Röling met psycholoog Henk Jurriaans zich artistiek in de vorm van monden, in allerlei technieken en formaat. Maar voor het ontwerp van het glasappliqué moet zij zich naar de Watergraafsmeer hebben begeven, om met eigen ogen de werkzaamheden op het Genetisch Instituut te bekijken. Want een minder opvallend detail in het kunstwerk is in de linkerhand het pincet. Dat verzin je niet, dat moet je hebben gezien.

Trouwens nog steeds wordt de petunia gebruikt voor genetisch onderzoek, nu onder leiding van Ronald Koes (het onderzoek is tussentijds wel enkele jaren ondergebracht geweest bij de VU). En kruisen gebeurt ook nog steeds op even arbeidsintensieve wijze als onder Bianchi. Vanuit Amsterdam is het onderzoek aan petunia's inmiddels wereldwijd vertakt. De internationale onderzoeksgroep haalt regelmatig het nieuws. En zo kan het monumentale glasappliqué van Marte Röling, met zo'n 'allegaagse' petunia als decoratief element, als icoon worden beschouwd van ruim 65 jaar genetisch onderzoek in Amsterdam.

De locatie

De proefvelden van Bianchi in de jaren zestig markeerden het begin van de aanwezigheid van de UvA in de Watergraafsmeer met Gebouw I als een van de eerste onderkomens. Nu zijn alle bètafaculteiten daar ondergebracht in een enorm gebouwencomplex op Science Park 904. Het was voor mij nog een puzzel om zowel de oorspronkelijke als de huidige locatie te vinden, ook omdat vanwege corona bouwdelen niet toegankelijk waren. Het kunstwerk blijkt verplaatst van de begane grond van Gebouw E (het oorspronkelijke Gebouw I van het Genetisch Instituut) naar de vijfde verdieping van Gebouw G (het oorspronkelijke Gebouw II voor dierfysiologie), na een ingrijpende renovatie door Studio Herman Hertzberger in 2010. Daar ►

dient het kunstwerk nu als achterwand van een vide waar een wenteltrap op uitkomt.

De breedte van het kunstwerk heeft de breedte van de vide bepaald, was dus maatgevend bij deze ingreep. Om in Gebouw G te komen moet je vanaf de hoofdingang lange gangen door.

Behoorde Gebouw G evenals Gebouw E tot de eerste gebouwen van de UvA bij Anna's Hoeve, nu bevindt het zich, met het kunstwerk op de bovenste verdieping, in een uithoek van Science Park.

Dank en verantwoording

Heel veel dank aan ieder die de tijd heeft genomen om mee te zoeken naar locatie en achtergronden van dit kunst-

Een minder opvallend detail is het pincet in de linkerhand. Dat verzin je niet, dat moet je hebben gezien.

werk, in het bijzonder: Marga Coesèl (biologe en gastmedewerker Artis Bibliotheek), Antje van der Does-Bianchi (dochter van Frans Bianchi en

voormalig onderwijsdirecteur bij Biologie), Klaas van der Hoek (Allard Pierson), Ronald Koes en Francesca Quattrocchio (Swammerdam Institute of Life Sciences UvA), Kick Maurer (FWNI), Marte Röling, Gert Jan van Rooij (fotografie), Jaap de Visser (oud-conservator Artis Bibliotheek), Niels de Visser (FWNI) en Erik Zevenhuizen (historicus en gespecialiseerd in de geschiedenis van de biologie).

Verder heb ik informatie ontleend aan boekjes over huisvesting van de UvA van Ids Haagsma, Hilde de Haan en Jolanda Keesom uit 1991 en van Ids Haagsma en Hilde de Haan uit 2000; aan Delpher (zoektermen: Marte Röling, glas) en aan de eindrapportage over de restauratie. ■

ZO KAN-IE WEL WEER

→ door Kees Piena

Wat niet weet, wat niet deert!

Toen we in de redactievergadering de inhoud van dit nummer van de Uitdienstbode bespraken, heb ik aangegeven dat ik deze column weer wilde schrijven, maar dat ik nog niet wist waar ik me nu weer druk over zou maken. Maar ik werd op het laatste moment geholpen door het verschijnen van de zogenoemde Pandora Papers over belastingontduiking c.q. belastingvermijding door grootvermogens en politici via constructies in belastingparadijzen. Het betrof met name onthullingen over het gebruik van brievenbusfirma's op de Britse Maagdeneilanden.

Het is ergerlijk, verfoeilijk en immoreel, maar je weet dat dit soort praktijken gebeuren en dat je er niets aan kunt doen. En degenen die er wel iets aan kunnen doen, doen dat niet omdat ze vaak zelf (of mensen in hun netwerk) van die constructies gebruikmaken. Mijn ergernis begon pas goed toen ik de "rechtvaardigingen" (soms gepaard met iets wat op een verontschuldiging zou kunnen duiden) las van Nederlanders van wie de namen in de stukken waren opgedoken. Wat een kulsmoezen (u mag gerust een ander woord gebruiken) werden er gebruikt. Zo werd er gezegd dat men er geen persoonlijk belang bij had gehad. Maar wie dan wel, de buurman of de dame van de kantine? Iemand moet er belang bij hebben gehad anders begin je niet aan zo'n constructie in het buitenland, die vaak met behulp van juristen en bemiddelaars moet worden opgezet. Een belang kan ook best iets anders zijn dan een financieel belang; het kan ook aanzien en status zijn of zelfs een goed gevoel over jezelf over je hulp aan een safari-bedrijfje in Afrika (om maar iets te noemen). Er werd ook steeds op gewezen dat het wettelijk mocht en dat men niets verkeerd had gedaan, alleen misschien niet helemaal de maatschappelijk ontwikkelingen goed in de gaten gehouden. Bovendien waren er anderen (vrienden uit het eigen netwerk) bij betrokken en had men (te) weinig aandacht besteed hoe het geld

daadwerkelijk werd belegd. Wie gelooft dat nou echt als je via een brievenbusfirma geld in een belastingparadijs onderbrengt. Dan heb je het geweten of je hebt het bewust niet willen weten en daarom het regelen aan anderen overgelaten. Waarschijnlijk werd vermoed dat het nooit moeilijkheden zou kunnen geven. Ook werd gezegd dat men de betreffende aandelen al van de hand had gedaan of dat direct had gedaan toen hun naam bekend was geworden. In het eerste geval betrof het onze minister van financiën en vicepremier, die vond niet fout te hebben gehandeld, maar kennelijk wel nattigheid voelde toen hij minister werd (dat was het moment dat hij zijn aandelen opgaf) en er mogelijk vragen zouden kunnen komen over zijn belangen. Overigens bleek de afgelopen dagen dat hij tot zijn aantreden als minister nog een belang had gehad in het belastingparadijs Guernsey, dat niet geheel onbekend is bij familieleden van onze koning. Let wel het gaat hier om de minister die de belastingmoraal hoog moet houden en ervoor moet zorgen dat wij allemaal keurig belasting betalen, opdat het land over voldoende middelen beschikt voor de rijksuitgaven.

De president-commissaris van de ABN-AMRO Bank had ook zijn focus niet zo scherp gehad en gaf zijn aandelen direct op toen ook zijn naam bekend was geworden via de onthullingen. Ik realiseer mij maar al te goed dat dit anders natuurlijk niet gebeurd zou zijn, alleen al omdat men er dan niet over had gesproken en 'wat niet weet, wat niet deert'. Je zou het altijd nog "vergeten" kunnen zijn en dan ben je tegenwoordig in goed gezelschap.

Door de publicatie van de Pandora Papers ligt de aandacht weer even bij belastingontduiking, maar ik weet zeker dat er niet snel veel zal veranderen. En ik weet ook dat ik volgend jaar mijn belastingformulier weer (nu helemaal tandenknaarsend) zal invullen. Maar zo kan -ie-wel weer.

Ontwikkelingen in de rechterlijke macht

door Menno Polak

In aanwezigheid van ongeveer dertig leden memoreert Ruud Bleijerveld, voorzitter van de seniorenkring, dat de kring voor het eerst na corona terug is in 'onze huiskamer', de Academische Club, en verwelkomt Willem Korthals Altes, die al twee keer eerder deze lezing had zullen houden. Beide keren kon dat wegens corona niet doorgaan.

Nadat Korthals Altes jarenlang bij de Juridische Faculteit van de UvA gewerkt had, trad hij 25 jaar geleden, in 1995, in dienst van de rechterlijke macht. Zowel bij de universiteit als bij de rechterlijke macht is er sprake van aan de ene kant professionals en aan de andere kant van management en hiërarchische relaties.

De spreker wil een schets geven van de veranderingen bij de rechterlijke macht in Nederland in de laatste tien à twintig jaar. Welke waren dat dan en wat heeft dat opgeleverd? Hoe wordt daar in de rechterlijke macht over gedacht? Hij beperkt zich daarbij tot de zittende magistratuur, de rechters. Er waren drie doelstellingen: het op afstand plaatsen van de rechterlijke macht van het ministerie van Justitie, het verkleinen van de grote verschillen in omvang van de rechtbanken en gerechtshoven en het versterken van het bestuur van de rechtbanken. Om dat te bereiken is de Raad voor de Rechtspraak ingesteld als buffer tussen ministerie en magistratuur, de Gerechtelijke Kaart opnieuw ingedeeld en zijn de besturen van de rechtbanken anders ingericht.

De Raad voor de Rechtspraak

De Raad voor de Rechtspraak is in 2002 ingesteld als leidinggevend en coördinerend orgaan. De Raad speelt een belangrijke rol bij de benoeming van de leden van de rechtbanken.

Korthals Altes: de president van de Hoge Raad moet het geweten van de rechterlijke macht zijn en niet de voorzitter van de Raad voor de Rechtspraak.

Hij verdeelt het totale in de Rijksbegroting vastgestelde budget over de rechtbanken, op basis van door de rechtbanken ingediende plannen. De Raad heeft een driehoofdige leiding: de voorzitter, tot nu toe steeds een vroegere president van een rechtbank, één lid uit de rechterlijke macht en één lid van buiten. De Hoge Raad, het hoogste rechtscollege, valt niet onder de Raad

voor de Rechtspraak, evenmin als de Raad van State, die als hoogste rechter rechtspreekt in bestuursrechtelijke zaken. Beide worden nog steeds rechtstreeks gefinancierd. In het algemeen is Korthals Altes positief over de instelling van de Raad voor de Rechtspraak. Voordien kon er wel twijfel bestaan over de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht, omdat de rechtbanken rechtstreeks door het ministerie gefinancierd en aangestuurd werden. Hij heeft er wel bezwaar tegen dat de Raad optreedt als adviseur bij wetgeving. Is dat wel zuiver, als het tenminste niet gaat over wetgeving met betrekking tot de rechtspraak zelf? Hij geeft het voorbeeld van de invoering van minimumstraffen. De Raad zou daarover niet moeten adviseren, omdat die invoering een politiek besluit is. Bij de wetgeving die tot de toelagenaffaire heeft geleid, heeft de Raad ook een rol gespeeld. Op advies van de Raad is een

hardheidsclausule geschrapt, die aanvankelijk wel in het wetsontwerp stond. De Raad was bang dat die tot te veel rechtszaken zou leiden. Uit managementoverwegingen was dat misschien begrijpelijk, maar inmiddels is duidelijk waar dat toe geleid heeft. Tussen de voorzitter van de Raad voor de Rechtspraak en de president van de Hoge Raad kan een conflict ontstaan over de vraag wie van beiden het geweten van de rechterlijke macht moet zijn. Korthals Altes vindt dat de president van de Hoge Raad dat moet zijn, niet de voorzitter van de Raad voor de Rechtspraak.

De Herziening van de Gerechtelijke Kaart

In 2010 werd de Herziening van de Gerechtelijke Kaart ingezet. Voordien waren er negentien rechtbanken en vijf gerechtshoven (voor hogerbepoepszaken). Dit werd teruggebracht tot elf rechtbanken en vier gerechtshoven. Er waren grote verschillen in omvang tussen de rechtbanken: Almelo was altijd de kleinste, Amsterdam veruit de grootste. Het gevolg van de herziening is dat de voormalige gerechten Leeuwarden, Assen en Groningen organisatorisch zijn samengevoegd tot één rechtbank Noord-Nederland (met drie locaties). Noord-Holland kent nu het arrondissement Amsterdam en het arrondissement Haarlem, met een tweede vestiging in Alkmaar, dat vroeger een eigen rechtbank had. De omvang van de rechtbanken is evenwichtiger geworden. Tegelijk zijn de kantonrechters opgegaan in de rechtbank, in een afdeling 'kanton'. Er is één gerechtshof verdwenen, waardoor het ressort van het Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden wel erg groot is geworden.

Het bestuur van de rechtbanken

Begin jaren tachtig was de rechtbank Amsterdam nog een klein wereldje met maar veertig rechters. Het gebouw aan de Prinsengracht her-

Voor veel rechters staan de voorzitters van de besturen dichter bij de Raad voor de Rechtspraak dan bij de werkvloer.

bergde zowel de Rechtbank Amsterdam als het Gerechtshof. Nu is dat gescheiden: de Rechtbank zetelt sinds begin jaren negentig aan de Parnassusweg, het Gerechtshof Amsterdam sinds enige jaren aan het IJdok. Het illustreert de schaalvergroting die heeft plaatsgevonden. Naast schaalvergroting werden de jaren tachtig en negentig gekenmerkt door productiedruk. De productie van de rechters moest meetbaar gemaakt worden. Dit gold als een revolutie! Aanvankelijk bestond het meten van de productie alleen nog uit het tellen van producten, zoals vonnissen. De rechter werd er nog niet op afgerekend, maar men zag de bui al hangen. Het belangrijkste orgaan was vroeger de gerechtshofvergadering. Het bestuur werd gevormd door de president en de voorzitters van de sectoren (strafrecht, administratief recht, bestuursrecht, kindrecht, familierecht, etc.). Met de groeiende omvang van de gerechten hield deze bestuursstructuur en organisatie geen stand. De president van de rechtbank was destijds heel zichtbaar als rechter in, vaak publiciteitsgevoelige, kortgedingzaken. Deze rol van de president is overgenomen door de gespecialiseerde voorzieningenrechter. De gerechtshofvergadering is inmiddels te groot geworden om nog efficiënt beslissingen te kunnen nemen. Op de werkvloer is de werkdruk bovendien erg hoog en er werken zoveel rechters in deeltijd dat

bestuurszaken daar nog maar weinig aan bod komen.

De rechtbank heeft nu een bestuur van drie leden: de voorzitter (een rechter en vaak nog president genoemd), één rechterlijk lid (ook een rechter) en een buitenstaander. Zij houden zich alleen nog bezig met management en beheer. De band met de sectoren is losgelaten. De werkvloer is verdeeld in twee grote clusters: privaat- en publiekrecht. Het bestuur staat veel verder af van de werkvloer. Die is georganiseerd in teams, waarin rechters, griffiers en administratieve ondersteuning samenwerken.

Korthals Altes heeft in het Nederlands Juristenblad (NJB 44, 2018: 'Rechters, Grijp de Macht') een kritisch stuk geschreven over de nieuwe organisatie, vooral over de afstand van het bestuur tot de werkvloer. Veel rechters hebben het gevoel dat de voorzitters van de besturen dichter bij de Raad voor de Rechtspraak staan, dan bij de werkvloer. De voorzitter van het gerechtshof is een rechter, die vaak niet als manager is opgeleid. Dat het rechterlijk lid van het bestuur van huis uit rechter is, heeft alleen theoretische betekenis, omdat het meestal gaat om iemand die zich al vroeg in zijn carrière op managementstaken heeft geconcentreerd. De rol van de bestuurder van buiten is niet zo duidelijk.

Na een uitgebreide vragenronde, die getuigt van een grote belangstelling voor het onderwerp, overhandigt Ruud Bleijerveld Korthals Altes de gebruikelijk kleinigheid en kondigt de volgende bijeenkomst van de kring aan. Daarna stort het publiek zich enthousiast weer op de drank en bitterballen. Als vanouds verloopt de borrel geanimeerd. ■

© John Kleinen. Collectie Spaarnestad/Nationaal Archief.

Prof. dr. Anne Charlotte Ruijs (1898-1977)

De Universiteit van Amsterdam heeft tijdens de Tweede Wereldoorlog weliswaar geen R.P. (Ru) Cleveringa gehad die met zijn beroemde rede op 26 november 1940 opriep tot verzet, maar wel Anne Charlotte Ruijs (soms ook Ruys gespeld). Haar inaugurale rede in de oude aula in de Oudemanhuispoort vond enkele maanden eerder plaats op 12 juni 1940. De bezetting was al bijna een maand aan de gang en op sommige universiteiten waren de colleges al gestaakt. Ruijs aanvaardde met haar rede een namens de GG&GD ingesteld buitengewoon hoogleraarschap in de microbiologie van de infectieziekten aan de Gemeentelijke UvA. In de zomer van 1941 werd ze actief in het artsen-verzet, dat onder leiding stond van internist Jacob Borst. Toen ze tijdens een college epidemiologie op 6 februari 1943 een machinegeweer vanaf haar kathedra op haar studenten zag gericht, was de maat vol. Nadat de mannelijke studenten door

de *Sicherheitsdienst* waren afgevoerd, weigerde zij pertinent nog langer onderwijs te geven. Zij hield dat vol ondanks herhaaldelijke dreiging met de doodstraf. Maanden later werd ze ontslagen. Uiteindelijk werd ze toch verdacht van verzetsactiviteiten. De laatste maanden van de oorlog verbleef ze in het beruchte Oranjestad hotel in Scheveningen. Na de bevrijding beijverde ze zich voor het herstellen van gemaakte fouten bij de starre rechtspleging die voor rechtsherstel moest doorgaan. In 1951 werd ze gewoon hoogleraar. In 1969 ging ze met emeritaat. Nationaal en internationaal kwam ze op voor vrouwelijke artsen. Ze weigerde haar vakgebied in dienst te stellen van bacteriologische oorlogsvoering. Wat haar achteraf onbedoeld verbond met Cleveringa, en dus voor het heden een nuttige les is, was dat haar openlijk verzet niet zozeer een oproep was voor anderen, maar vooral een daad van burgermoed. ■

Een beetje verliefd op Habsburg?

Caroline de Gruyter schrijft als columnist bij NRC en in een aantal buitenlandse bladen, over het wel en wee van de Europese Unie. Ze heeft dat jarenlang vanuit Brussel gedaan, later vanuit Wenen, inmiddels woont ze in Oslo. Dit jaar verscheen van haar *Beter wordt het niet* (De Geus: Amsterdam, 2021). In mijn twitterbubbel – blijkbaar heb ik die – wordt van dat boek nogal hoog opgegeven. Is dat terecht? Waarom slaat het zo aan?

Ook in haar columns vraagt De Gruyter zich af wat we van een vergelijking met de Oostenrijks-Hongaarse Dubbelmonarchie kunnen leren voor de Europese Unie. Het boek is niet alleen interessant om wat erin staat, maar eigenlijk ook om wat de schrijver – naar ik aanneem welbewust – heeft weggelaten. Maar eerst: hoofdzaak is de Oostenrijks-Hongaarse Dubbelmonarchie. Korthedshalve noem ik het in navolging van De Gruyter Het Habsburgse Rijk. Mogelijke verwarring met oudere rijken waarin Habsburgers een grote rol speelden, nemen we dan maar op de koop toe. Dit Habsburgse Rijk beheerste vanaf de achttiende eeuw tot 1918 een groot deel van Midden-Europa (het huidige Oostenrijk, Hongarije, Tsjechië, Slowakije, Slovenië, Kroatië en delen van het huidige Polen, Oekraïne, Roemenië, Servië en Italië). Het grensde aan de ene kant aan andere grote rijken: het Russische Rijk en het Ottomaanse (Turkse) Rijk. Aan de andere kant grensde het aan oude en nieuwe nationale staten. De Habsburgse keizers regeerden dus over een groot aantal volken, met verschillende talen, geschiedenissen en culturen. Deze 'veelvolkerenstaat' werd vanuit Wenen bestuurd. De basis daarvoor was in de achttiende eeuw gelegd door keizerin Maria Theresia (1745-1765). Tussen 1848 en 1916 werd het bijna zeventig jaar geregeerd door keizer Franz Joseph I.

Er wordt in het boek weinig aandacht besteed aan de Europese Unie; ook niet trouwens aan de nationale staten, die juist in de tijd van Franz Joseph opkwamen. Er is vooral aandacht voor het Habsburgse Rijk en haar oordeel daarover is in het algemeen tamelijk positief. Natuurlijk was het alles wat wij vanzelfsprekend vinden *niet*, geen rechtstaat, geen democratie, er waren geen collectieve of sociale voorzieningen, maar het was een overheid waarvan de burgers relatief weinig last hadden. De overheid was helemaal niet geëquipeerd om het de burgers moeilijk te maken. Intussen was het voor de keizer voortdurend schipperen, polderen, uitruilen en bemiddelen tussen de vele volken en gemeenschappen die zijn rijk bevolkten. Werd de wens van één volk vervuld, dan stonden daarna andere volken op de stoep om ook iets te krijgen. De staat was nooit af. Er was wel onvrede over de manier waarop het rijk werd bestuurd, maar velen voeren relatief wel bij de welwillende, inefficiënte bureaucratie. Oorlog met het buitenland werd niet gevoerd; daar was het Rijk in al zijn verdeeldheid en zijn gebrek aan organisatie helemaal niet toe in staat. Het boek staat vol prachtige anekdotes over de tijd van Franz Joseph. Die ga ik niet herhalen. Dat kan De Gruyter beter.

keizer Franz Joseph (Karl Pietzner, ca. 1885)

Is het wel terecht om zo'n positief beeld van het Habsburgse Rijk onder Franz Joseph te geven en de parallel met de EU te trekken? Waarop is dat gebaseerd? Het blijkt dat De Gruyter bij die vergelijking zonder uitzondering te rade is gegaan bij tamelijk bejaarde, oerconservatieve Oostenrijkse heren van zéér goede komaf. Haar gesprekspartners stammen uit de entourage van het vroegere keizerlijke hof. Daarmee is het eigenlijk vooral nostalgie naar toen 'wij' het nog voor het zeggen hadden. Het Habsburgse Rijk wordt door de heren erg vanuit Wenen bekeken, in een tijd toen Wenen nog de hoofdstad van een wereldrijk was. Zo kijken deze Oostenrijkers blijkbaar graag terug op hun geschiedenis. Het is dat geïdealiseerde beeld van Habsburg, waarop De Gruyter een beetje verliefd lijkt te zijn.

Al staat het er niet met zoveel woorden, het is een anti-nationalistisch boek. Het nationalisme ging ervan uit dat elk volk zijn eigen staat verdiende, een idee dat na een kort naoorlogs intermezzo helemaal is opgeleefd. Maar kreeg *elk* volk wel zijn eigen staat? ►

Alsof die staten geen minderheden kenden. Je kunt met evenveel recht zeggen dat bestaande staten door een dominante groep werden geclaimd, die erop uit waren minderheidstalen en -culturen uit te wissen. Maar nu laat ik me ertoe verleiden ergens op in te gaan wat De Gruyter expres vermijdt. Wat zij wil laten zien is dat een veelvolkerenstaat, zoals Habsburg toen en de EU nu, heel goed mogelijk is en, overigens, niet tot de gevreesde eenheidsworst hoeft te leiden. Ook de EU is een soort 'staatsverband' in voortdurende beweging, nooit af, altijd eindeloos onderling aan het steggelen, maar goed voor zijn burgers en vredelievend tegenover zijn burens.

De Gruyter is overwegend positief over Oostenrijk-Hongarije. En dat is verrassend, want dat rijk stond destijds toch bekend als 'de zieke man van Europa'. Zo is men er in de geschiedschrijving ook over blijven denken. Het Rijk was – zo was de algemene opinie – ten dode opgeschreven. Het was intern verzwakt, het bestuur was inefficiënt, etc. Eigenlijk alles wat De Gruyter positief duidt, maakte het Rijk in West-Europese ogen tot een vermolmd, onbe-

Ursula von der Leyen, het gezicht van de EU (fotograaf onbekend)

staanbaar geheel. Maar het is goed om te bedenken dat termen als 'de zieke man van Europa' niet noodzakelijk correct zijn. Het zijn beelden die door West-Europese, nationalistische opiniemakers en politici werden opgeroepen. Zij konden zich niet voorstellen dat een dergelijke staat levensvatbaar was. En dat wilden ze, uit politieke overwegingen, ook niet. Zijn meenden dat het Habsburgse Rijk moest worden opgedeeld in nationale staten. Dat is na de Eerste Wereldoorlog gebeurd.

Maar haar verblijf in Wenen heeft een boek opgeleverd dat stof tot nadenken geeft. Juist door wat er niet expliciet in staat, word je aan het denken gezet over de vanzelfsprekendheid van de nationale staat en de mogelijkheid van een veelvolkerenstaat. Overigens heet dat tegenwoordig een supranationale staat, maar die term wordt in het boek zorgvuldig vermeden. Positief over de EU en negatief over het nationalisme, daar houden we dus wel van in mijn twitterbubbel.

De Gruyter is inmiddels verhuisd naar Oslo. Wat zou ze daar tegenkomen waarmee ze de staat van de EU kan verhelderen. ■

UVA-NIEUWS

Winnaars Alumnusprijzen 2021

Foto: Monique Koolijmans

Guy Wijnen (winnaar tweede prijs en publieksprijs) en Karijn Helsloot (winnaar eerste prijs)

Tijdens de AUV-dag op 6 november 2021 zijn twee alumnusprijzen toegekend. De jury heeft de eerste prijs toegekend aan Karijn Helsloot voor haar project 'Taal naar keuze'. Met haar project draagt ze bij aan een taalvaardige jeugd, aan jongeren die naast het Nederlands en het Engels minimaal een andere taal machtig zijn in woord en schrift.

De tweede prijs werd door de jury toegekend aan Guy Wijnen voor zijn project 'De Kwekerij'. Doel hiervan is studenten en young professionals tot bloei te brengen door het aanbieden van inhoudelijke workshops en ontwikkelings-trajecten op het gebied van relaties, vriendschap, levensvragen en persoonlijke ontwikkeling.

Het aanwezige publiek stemde in meerderheid voor het project van Guy Wijnen.

ACTIVITEITENAGENDA

Voor alle activiteiten krijgt u als lid van de Kring UvA-senioren een uitnodiging, waarop u zich kunt aanmelden.

Kerstborrel

HOOFDREDACTEUR:
Kees Piena

Eindredacteur:
Madzy Koudstaal

Redactieleden:
Menno Polak, Henriëtte Ritter,
Agnes Schreiner, Margot Taal

Fotografie:
Madzy Koudstaal,
tenzij anders vermeld

ONTWERP & LAY-OUT:
Liek van den Braak, Lont -
Grafisch werk

Vragen of opmerkingen?
Stuur een e-mail naar:
uva.uitdienstbode@gmail.com